

ΟΥΨΕΙΣ ΤΙΝΕΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΚΑΚΟΥ, ΘΕΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΚΑΙ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ*

Υ Π Ο

ΑΝΔΡΕΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

γ) Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς περὶ εἰκόνων δι-
δασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἐφ' ὅσον τὸ θέμα τῆς μετὰ χειρας διατριβῆς ἡμῶν ἔχει μερικὴν τινα σχέ-
σιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν περὶ ἁγίων εἰκόνων διδασκαλίαν τοῦ Ἰωάννου
τοῦ Δαμασκηνοῦ, νομίζομεν σκόπιμον, ὅπως, πρὸς ἀπλῆν ἐνημέρωσιν τοῦ ἀνα-
γνώστου, δώσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς συνοπτικωτάτην ἔκθεσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος
διδασκαλίας τοῦ ἱεροῦ Πατρός. Οὗτος εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν περὶ ἁγίων εἰκό-
νων διδαγμάτων του ἤχθη ἐκ λόγων σαφῶς ἀπολογητικῶν, ἧτοι ἐκ τῆς ζώσης
ἀνάγκης, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὸ ὑπὸ τῆς εἰκονομαχίας δεινῶς κλονιζόμενον δόγμα
τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων καὶ τῆς σχετικῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Μὲ
δύναμιν λόγου σπανίαν καὶ διαλεκτικὴν δεινότητα ἀξιοθαύμαστον, ὁ ἱερός Πατὴρ
κατέρωθε νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς τρεῖς ἀπολογητικούς ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων
λόγους του τὴν περὶ τούτων παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας,
γράφας σχετικῶς ὅ,τι ὠραιότερον καὶ σημαντικώτερον ἐγράφη περὶ τοῦ ζωτι-
κωτάτου τούτου θέματος εἰς τὸν χῶρον τῆς πατερικῆς γραμματείας. Οὕτως ὁ
ἱερός Πατὴρ κατέστη καὶ ἐν τούτῳ στῦλος καὶ ἐδραίωμα Ὁρθοδοξίας, ὁ κατ'
ἐξοχὴν πρωταθλητῆς τῆς πίστεως καὶ ὁ ἀσάλευτος κυματοθραύστης, ἐφ' οὗ
ἐκσπάσαντα διελύθησαν εἰς ἀφροὺς τὰ μανιώδη κύματα τῆς εἰκονομαχίας.

1. Ἐννοία τῆς εἰκόνοσ.

Κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν εἰκὼν εἶναι «ὁμοίωμα, καὶ παράδει-
γμα, καὶ ἐκτύπωμά τινος, ἐν ἑαυτῷ δεκνύον τὸ εἰκονιζόμενον»¹²⁴. Μεταξὺ πρω-
τοτύπου ὅμως καὶ εἰκονιζομένου ὑπάρχει μὲν ὁμοιότης ὑπάρχει ὅμως καὶ δια-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 549 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

124. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας III, Μ.Ρ.Γρ. 94, 1337Α. Βλ. καὶ Λόγον ... I, Μ.Ρ.Γρ. 94, 1240C.

φορά. Ἐπομένως ἡ εἰκὼν δὲν δύναται νὰ εἶναι εἶδωλον, ἐν ᾗ ἐννοία ἐξελάμβανε τοῦτο ὁ ἀρχαῖος εἰδωλολατρικὸς κόσμος. Ἡ εἰκὼν, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πλήρως πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον ἄνθρωπον, διότι καίπερ αὕτη ἐκτυποῖ τὸν χαρακτῆρα τοῦ σώματος, ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτυπώσῃ οὐσιώδεις ιδιότητες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οἷον τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὴν ζωὴν, τὸν λόγον, τὴν ὁμιλίαν, τὸ αἶσθημα, τὴν κίνησιν κ.ἄ. Οὕτω καὶ ὁ υἱὸς δύναται μὲν νὰ εἶναι φυσικὴ εἰκὼν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅμως ἔχει καὶ τι τὸ παρηλλαγμένον πρὸς αὐτόν. Εἶναι υἱὸς καὶ οὐχὶ πατήρ¹³⁵.

2. Εἶδη εἰκόνων.

Κατὰ τὸν ἱερόν Ἰωάννην τὸν Δαμασκητὸν ὑπάρχουσι διάφορα εἶδη εἰκόνων. Πρῶτον εἶδος αὐτῶν εἶναι ἡ φυσικὴ εἰκὼν. Ταύτην καθορῶμεν ἐν τῇ ἀγία Τριάδι, ἐνθα ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Πατρὸς. Ὡς τοιοῦτος ὁ Υἱός, δείκνυσι πλήρως ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, τοῦθ' ὅπερ δασιλῶς ἐξαίρει ἡ Γραφή. Ὁμοίως κατὰ τὸν τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τυγχάνει εἰκὼν ὅμοια καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ Υἱοῦ, ἐν μόνῳ τῷ ἐκπορευτῷ τὸ διάφορον ἔχον¹³⁶.

Δεύτερον εἶδος εἰκόνων εἶναι τὰ ἐν τῇ ἀπίρῳ βουλῇ τοῦ Θεοῦ ἀιδίως ἐνυπάρχοντα παραδείγματα πάντων τῶν πραγματοποιησίμων ὄντων, ἅτινα ὁ πολὺς τὰ θεῖα Διονύσιος (ὁ Ψευδοδιονύσιος) ἀποκαλεῖ προορισμούς. Ἐνυπάρχουσι δὲ ταῦτα ἀιδίως παρὰ τῷ Θεῷ, καθ' ὅσον πᾶσα ἄλλη ἰδέα ἐγγρόνου προσκτῆσεως τούτων ἐπιφέρει μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν τῆς ἀτρέπτου οὐσίας τοῦ Θεοῦ¹³⁷.

Τρίτον εἶδος εἰκόνων εἶναι ὁ κατὰ μίμησιν Θεοῦ πλαστουργηθεὶς ἄνθρωπος. Αἱ τρεῖς βασικαὶ καὶ θεμελιώδεις δυνάμεις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὁ νοῦς, ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, ἐξεικονίζουσι τὸ τρισσὸν τῶν ἀιδίων ὑποστάσεων τῆς Τριάδος, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αἱ ἐπὶ μέρος δὲ ιδιότητες τῆς ψυχῆς, ἥτοι τὸ ἀρχικὸν καὶ αὐτεξούσιον, ἐξεικονίζουσι τὰς ἀντιστοιχοῦς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ, δι' ὅπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος λέγεται πλαστουργηθεὶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ¹³⁸.

Τέταρτον εἶδος εἰκόνων ἀπαρτίζουσιν οἱ τύποι καὶ τὰ σωματικὰ σχήματα τῶν ἀοράτων καὶ ἀτυπώτων πραγμάτων, ἅτινα μορφοῦνται κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς

135. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1337AB.

136. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1338D-1340AB. Βλ. καὶ Λόγον ... I, M.P.Gr. 94, 1240C.

137. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1240D. Βλ. καὶ Λόγον ... III, M.P.Gr. 94, 1340C.

138. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1340CD.

ἀναλογίαν, ἀδυνατοῦσαν ἀμέσως νὰ ἀναχθῆ εἰς τὰς νοητὰς θεωρίας καὶ δεομένην οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν. Τοιαῦται εἰκόνες μὴνύουσαι ἡμῖν ἀμυδρῶς τὰς θείας ἐμφάσεις ὑπάρχουσι καὶ ἐν τοῖς κτίσμασιν, ὡς εἶναι ὁ ἥλιος, τὸ φῶς καὶ ἡ ἀκτίς, ἅτινα ἐξεικονίζουσι τὴν ὑπερτάτην Τριάδα¹³⁹.

Πέμπτον εἶδος εἰκόνων εἶναι αἱ προτυπώσεις καὶ προδιαγραφαὶ τῶν μελλόντων, οἷαι ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. Οὕτως ἡ βάτος, ὁ ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρων καὶ ἡ μανναδόχος στάμνος προεικονίζον τὴν παρθένον Θεοτόκον· ἡ θάλασσα, τὸ ὕδωρ καὶ ἡ νεφέλη τὸ τοῦ βαπτίσματος πνεῦμα· καὶ ὁ ἀναρτηθεὶς ὄφις, τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ κατάργησιν τοῦ δῆγματος τοῦ ἀρχεκάκου ὄφeos¹⁴⁰.

Ἐκτον, τέλος, εἶδος εἰκόνων εἶναι ἡ ἀναμνηστικὴ εἰκὼν, ἥτοι ἡ πρὸς μνήμην τῶν γεγονότων ἐγγραφομένη, θαύματός τινος ἢ ἀρετῆς, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ στυλογραφίαν τῶν ἀριστευσάντων καὶ ἐν ἀρετῇ διαπρεψάντων, ἢ τάνἀπαλιν κακίας, πρὸς θρίαμβον καὶ αἰσχύνην τῶν κακίστων ἀνδρῶν, ἐπὶ σκοπῶ τὴν εἰς ὕστερον τῶν θεωμένων ὠφέλειαν. Αὕτη δ' ἡ εἰκὼν εἶναι διττὴ, γινομένη εἴτε διὰ λόγου ἐν βιβλίοις ἐγγραφομένου (οὕτω κατεγράφη ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς πλαξίν), εἴτε διὰ θεωρίας ἀπτῆς καὶ αἰσθητῆς (ὡς ἡ στάμνος καὶ ἡ ράβδος, αἱ ἐν τῇ κιβωτῶ τῆς διαθήκης ἀποτεθεῖσαι)¹⁴¹.

3. Τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκονιζόμενον.

Κατὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα ἀντικείμενον ἐξεικονίσεως ἀποτελοῦσιν ἅπαντα τὰ σώματα, καθὼς καὶ τὰ σχήματα, τὰ ἔχοντα χρῶμα καὶ σωματικὴν περιγραφὴν. Ὁμοίως ὁ ἄγγελος, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ δαίμων, καίπερ μὴ φέροντα σωματικὴν παχύτητα, ὅμως κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ σχηματίζονται καὶ περιγράφονται. Ταῦτα εἰκονίζονται κατὰ τινὰ ἀσώματον καὶ νοητὴν θεωρίαν, ὡς εἰκόνισεν ὁ Μωϋσῆς τὰ Χερουβιμ καὶ ὡς ἐωράθησαν οἱ ἄγγελοι τοῖς ἀξίοις. Μόνη ἡ θεία φύσις εἶναι ἀπερίγραφτος, καθ' ὅσον τυγχάνει παντελῶς ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀκατάληπτος. Πάντως ὅμως, καὶ διὰ νὰ μὴ εἰμεθα ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἀσωμάτων κτισμάτων, ἡ θεία Γραφὴ περιτίθησι τούτοις τύπους καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας, κατὰ τὴν ἀναλογίαν πάντοτε τῆς φύσεως ἡ-

139. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1341ABC. Προσόμοιοι εἰκόνες ἐξεικονίζουσαι τὴν ἁγίαν Τριάδα εἶναι ἡ πηγὴ ἢ ἀναβλύζουσα, τὸ πηγαζόμενον νάμα καὶ ἡ προχοή· ὁ νοῦς, ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ φυτὸν τοῦ ῥόδου, τὸ ἄνθος καὶ ἡ εὐωδία (αὐτόθι).

140. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1341C. Βλ. καὶ Λόγον ... I, M.P.Gr. 94, 1241C.

141. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1341CD - 1344A. Βλ. καὶ Λόγον ... I, M.P.Gr. 94, 1241D-1244A.

μῶν, ἅτινα ἀύλῳ ὀράσει νοδὸς καθορῶνται. Ταῦτα δ' ἀκριβῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀπεικονίζονται¹⁴².

4. Τί ἐστὶ προσκύνησις καὶ πόσοι οἱ τρόποι αὐτῆς.

Προσκύνησις εἶναι σημεῖον ὑποπτώσεως, ἤτοι ὑποβάσεως καὶ ταπεινώσεως, δηλωτικὸν τιμῆς καὶ σεβασμοῦ¹⁴³. Ταύτης ὑπάρχουσι τρόποι πολλοί. Οὕτω:

Πρῶτος τρόπος αὐτῆς εἶναι ὁ κατὰ λατρείαν, ὅστις προσάγεται μόνῳ τῷ φύσει προσκυνητῷ Θεῷ. Τούτῳ προσκυνουῖσι πάντα τὰ κτίσματα, ὡς δούλοι, Δεσπότην. Τὴν τοιαύτην προσκύνησιν προσάγουσι τῷ Θεῷ ἄλλοι ἄλλως· οἱ μὲν ἐν γνώσει καὶ ἐκουσίως (οἱ εὐσεβεῖς), οἱ δὲ ἐπιγιγνώσκοντες καὶ ἀκουσίως (οἱ δαίμονες). Ἕτεροι πάλιν μὴ εἰδότες τὸν φύσει Θεόν, προσκυνουῖσιν ἀκουσίως, ὃν ἀγνοοῦσι¹⁴⁴.

Δεύτερος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ὁ κατὰ θαῦμα καὶ πόθον, ὅστις προσάγεται τῷ Θεῷ, ἕνεκα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς φυσικῆς δόξης αὐτοῦ. Διότι μόνος ὁ Θεὸς ὑπάρχει φύσει δεδοξασμένος, αἴτιος πάσης δόξης καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, φῶς ἀκατάληπτον, γλυκασμὸς ἀνείκαστος, κάλλος ἀμήχανον, ἀγαθότητος ἄβυσσος, σοφία ἀνεξιχνίαστος, ἀπειροδύναμος δύναμις, μόνος ἄξιος νὰ θαυμάζηται δι' ἑαυτὸν καὶ νὰ προσκυνῆται καὶ νὰ δοξάζεται¹⁴⁵.

Τρίτος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ὁ τῆς εὐχαριστίας, ὅστις προσάγεται εὐγνωμόνως τῷ Θεῷ, ὡς δημιουργῷ καὶ εὐεργέτῃ καὶ σωτῆρι τῶν ἀνθρώπων¹⁴⁶.

Τέταρτος τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ὁ κατ' ἐνδειαν καὶ ἐλπίδα τῶν εὐεργεσιῶν. Καὶ ὁ τρόπος οὗτος προσάγεται τῷ Θεῷ, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἔχῃ ἀγαθόν. Προσκυνούντες οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν, δέονται τούτου, καθ' ὅ,τι ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχει ἢ ἐπιποθεῖ ἢ νὰ ρυσθῶσιν ἐκ τῶν κακῶν ἢ καὶ νὰ τύχωσιν ἀγαθῶν¹⁴⁷.

Πέμπτος, τέλος, τρόπος προσκυνήσεως εἶναι ὁ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Ἀμαρτάνοντες οἱ ἄνθρωποι προσκυνουῖσι καὶ προσπίπτουσι τῷ Θεῷ, δεόμενοι, καθάπερ δούλοι εὐγνώμονες, ἄφεσιν τῶν πταισμάτων αὐτῶν. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι τρισσός· ἢ δηλαδὴ ὀφείλεται εἰς λύπην προερχομένην ἐξ ἀγάπης (ὅταν τις ἀμαρτήσῃ πρὸς τὸν Θεόν), ἢ προέρχεται ἐξ ἐπιθυμίας, ὅπως

142. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1344BCD-1345A.

143. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1348D. καὶ Λόγος ... I, M.P.Gr. 94, 1244A.

144. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1349A.

145. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1349AB.

146. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1349BC.

147. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1349C.

μὴ ἀποτύχη τις τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ἢ πάλιν ἐκ φόβου τῶν κολάσεων. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τρόπος πηγάζει ἐκ διαθέσεως υἱικῆς, ὁ δεύτερος ἐκ διαθέσεως μισθωτικῆς καὶ ὁ τρίτος ἐκ διαθέσεως δουλικῆς¹⁴⁸.

5. Ὅποσα καὶ ποῖα τὰ προσκυνούμενα.

Κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκητὸν προσκυνοῦνται:

Πρῶτον, ἡ ἁγία Θεοτόκος καὶ οἱ ἅγιοι πάντες. Ἐπ' αὐτοῖς ἀναπαύεται ὁ Θεός, ὁ μόνος ἅγιος καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Οὗτοι εἶναι οἱ κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοιωθέντες Θεῷ ἐκ τε τῆς οἰκείας αὐτῶν προαιρέσεως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνοικήσεως καὶ συνεργίας, οἵτινες καὶ Θεοὶ καλοῦνται ἀληθῶς, οὐ φύσει ἀλλὰ θέσει. Οἱ ἅγιοι προσκυνοῦνται ὡς δεδοξασμένοι ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐεργέται τῶν πίστει εἰς αὐτοὺς προσιόντων. Βεβαίως, δὲν προσκυνοῦνται ἐν προκειμένῳ καθ' οἷον τρόπον προσκυνεῖται ὁ φύσει Θεός καὶ εὐεργέτης τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς θεράποντες καὶ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν εὐμοιρήσαντες παρρησίαν. Ὅσοι δὲ καταφρονητικῶς, ἦτοι ὑπερηφάνῳ φρονήματι, δὲν προσκυνοῦσι τοὺς θεράποντας τοῦ Θεοῦ, καταδικάζονται ὡς ἀλαζόνες καὶ ὑπερήφανοι καὶ ὡς εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Θεὸν ἀσεβοῦντες¹⁴⁹.

Δεύτερον, τὰ κτίσματα δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ὁ Θεός ἐνήργησε τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, εἴτε πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, εἴτε μετὰ τὴν ἕνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὡς εἶναι τὸ Σιναῖον ὄρος, ἡ Ναζαρέτ, ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, ὁ Γολγοθᾶς, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ὁ στόγγος, ὁ κάλαμος, ἡ λόγχη, ἡ ἐσθῆς, ὁ χιτῶν, αἱ σινδόνες, τὰ σπάργανα, ὁ τάφος κ.λ.π. Ταῦτα πάντα προσκυνοῦνται οὐχὶ διὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, ἀλλὰ διότι κατέστησαν δοχεῖα θείας ἐνεργείας, ἐν αὐτοῖς δ' ὁ Θεός ἐνδόκησε νὰ συντελέσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων¹⁵⁰.

Τρίτον, τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένα ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη, οἷον τὰ Εὐαγγέλια καὶ αἱ ὑπόλοιποι ἱερὰ βίβλοι, οἱ δίσκοι, τὰ ποτήρια, οἱ θυμιατοὶ, αἱ λυχνίαι, αἱ τράπεζαι. Ταῦτα πάντα λόγῳ τῆς λειτουργικῆς αὐτῶν χρήσεως εἶναι ἱερὰ καὶ σεβάσματα¹⁵¹.

Τέταρτον, αἱ εἰκόνες αἱ ὀφθεῖσαι εἰς τοὺς προφήτας, ὡς καὶ αἱ προτυπωτικαὶ τῶν μελλόντων, οἷον ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρῶν, ἡ στάμνος καὶ ἡ τράπεζα. Αὗται εἶναι εἰκόνες γεγονότων εἰς μνημόσυνον¹⁵².

Πέμπτον, ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες προσκυνοῦμεν ἀλλήλους, ὡς μοῖραν Θεοῦ ἔχοντας, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένους. Διὰ τῆς προσκυνή-

148. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1349D-1352A.

149. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1352ABCD-1353A.

150. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1353AB.

151. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1353CD.

152. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1353D-1356A.

σεως ταύτης οἱ ἄνθρωποι ταπεινοῦνται ἀλλήλοις, πληροῦντες τὸν νόμον τῆς ἀγάπης¹⁵³.

Ἐκτον, οἱ ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὄντες. Τοιαύτην προσκύνησιν προσέφερον ὁ Ἰακώβ τῷ Ἡσαῦ, ὡς προγενεστέρῳ ἀδελφῷ, καὶ τῷ Φαραῶ, ὡς ἄρχοντι ὑπὸ Θεοῦ κατασταθέντι¹⁵⁴.

Ἐβδομον, τέλος, οἱ δεσπότηται παρὰ τῶν δούλων, οἱ εὐεργέται παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, καὶ ὅσοι γενικῶς τυγχάνουσι χρήσιμοι παρὰ τῶν δεομένων τῆς βοήθειας αὐτῶν καὶ οἱ υἱοὶ Ἐμμῶρ παρὰ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε τὸ διπλοῦν ὠνήσατο σπήλαιον¹⁵⁵.

6. Προσκύνησις τιμητικὴ καὶ προσκύνησις λατρευτικὴ.

Ἡ προσκύνησις, ὡς ἤδη ἐτονίσθη, εἶναι σύμβολον ὑποπτώσεως καὶ τιμῆς. Καὶ λατρευτικὴ μὲν προσκύνησις εἶναι ἡ προσαγομένη τῷ μόνῳ ἀληθινῷ καὶ δημιουργῷ τῶν ἀπάντων Θεῷ. Τιμητικὴ δὲ ἡ προσαγομένη εἰς τοὺς ἀγίους καὶ τὰ ἱερά ἀντικείμενα τῆς λατρείας. Οἱ ἅγιοι εἰδικώτερον προσκυνοῦνται ὡς φίλοι καὶ θεράποντες τοῦ Θεοῦ. Παραδείγματα τιμητικῆς προσκυνήσεως ἔχομεν πολλὰ ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Οὕτω, προσεκύνησαν τῷ ἀγγέλῳ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καὶ ὁ Δανιήλ. Τιμητικῶς δὲ προσεκυνήθησαν ἱεροὶ καὶ ἅγιοι τόποι, ὡς ἅπας ὁ Ἰσραήλ προσεκύνει τῇ σκηνῇ καὶ τῷ ναῷ ἐν Ἱερουσαλήμ, ὁ Φαραῶ καὶ ὁ Ἡσαῦ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ, ὁ Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ οἱ υἱοὶ Ἐμμῶρ ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ¹⁵⁶.

7. Σχετικὴ ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

Μία ἐκ τῶν βασικωτέρων αἰτιάσεων κατὰ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀπὸ μέρους τῶν εἰκονομάχων ἦτο καὶ τὸ ὅτι αὕτη (ἡ προσκύνησις) ὀδηγεῖ εἰς εἰδωλολατρίαν. Τοῦτο ὁ ἱερός Δαμασκηνός ἀποκρούει μετὰ δυνάμεως. Καίπερ ἡ ὕλη δὲν εἶναι κακὴ, ὡς ἐχαρακτήριζον ταύτην οἱ εἰκονομάχοι, ὅμως δὲν προσκυνεῖται καθ' ἑαυτήν. Καὶ εἶναι μὲν ἡ ὕλη σεβασμία καὶ αἰδέσιμος, διότι ταύτην ἀνέλαβεν ὁ δημιουργὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων¹⁵⁷. Ἡ λατρευτικὴ ὅμως προσκύνησις ἀρμόζει καὶ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν κτίστην, ὅστις ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἵνα δοξάσῃ ταύτην καὶ

153. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1356B.

154. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1356B.

155. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1356B.

156. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1244AB.

157. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1245AB.

ἀπεργάσθαι θείας φύσεως κοινωνόν¹⁵⁸. Τὰ ἱερὰ εἰκονίσματα προσκυνοῦνται μόνον σχετικῶς καὶ τιμητικῶς, πάντοτε δὲ ἐκ τῆς μυστικῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ ἐν αὐταῖς ἀπεικονιζόμενα ἱερὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων. “Ὅτι δὲ δὲν προσκυνεῖται ἡ ὑλικὴ ὑπόστασις τῶν εἰκόνων καθ’ ἑαυτήν, φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς περίπτωσιν καθ’ ἣν ἀποξεσθῶσιν ἢ καθ’ οἰονδήποτε τρόπον ἀποσβεσθῶσιν οἱ διὰ χρωμάτων χαρακτῆρες τῶν εἰκονιζομένων προσώπων τῶν ἁγίων, τότε τὸ ἐναπομένον ξύλον, ὡς ἄχρηστον, παραδίδεται εἰς τὸ πῦρ καὶ καίεται¹⁵⁹.

8. Ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων ἀρρήκτως συνυφασμένη μετὰ τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων.

“Ὅτι ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων σχετικὴ οὕσα εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον συσχέτισιν πρὸς τὴν τιμὴν καὶ δόξαν τῶν ἁγίων, φαίνεται ἐκ τῆς βιαιᾶς ἐπιθέσεως, ἣν ἀσκεῖ ὁ ἱερὸς Πατὴρ κατὰ τῶν εἰκονομάχων, οἵτινες διετείνοντο ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἢ κατασκευὴ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, καὶ ὅτι ἡ τῶν ἁγίων εἶναι παντελῶς ἄχρηστος καὶ ἀπηγορευμένη. Κατὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη στρέφεται εὐθύς κατὰ τῆς τιμῆς τῶν προσώπων τῶν ἁγίων. Ὁ πόλεμος τῶν εἰκονομάχων δὲν ἀπευθύνεται ἀπλῶς κατὰ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατ’ ἐξοχὴν κατὰ τοῦ δόγματος τῶν ἁγίων. Οἱ ἅγιοι ὡς σκηνώματα τοῦ Θεοῦ καθαρὰ καὶ ἄμωμα, ὡς ἡ τετιμημένη δορυφορία καὶ τὸ ἐνδοξον στράτευμα τοῦ παμβασιλέως, ὡς τεθεωμένοι χάριτι καὶ πεπληρωμένοι Πνεύματος ἁγίου, εἶναι ἄξιοι πάσης τιμῆς καὶ παντὸς σεβασμοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ εἰκονίσματα αὐτῶν, ὡς ἀνακλῶντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν τεθεωμένων προτύπων τῶν¹⁶⁰, εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ τετιμημένα καὶ αἰδέσιμα.

9. Ἡ τιμητικὴ προσκύνησις τῶν ἁγίων δὲν ἀπαγορεύεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ.

Οἱ εἰκονομάχοι ἐν τῷ ἁγῶνι αὐτῶν κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐχρησιμοποιοῦν κατὰ κόρον τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ Παλ. Διαθήκη ἀπαγορεύει τὴν κατασκευὴν καὶ χρῆσιν τῶν εἰκόνων. Οὐδὲν τούτου ἀνακριβέστερον εὑρίσκει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός. Εἰς ἀναίρεσιν δὲ τῆς κατὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν συκοφαντικῆς ταύτης διαβολῆς τῶν εἰκονομάχων, ἀφιεροῖ πλείστας ὅσας σελίδας ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἔργου του. Κατ’ αὐτὸν ἡ ἀπαγορευτικὴ διάταξις τῆς Π. Διαθήκης εἶχε χαρακτῆρα σαφῶς παιδαγωγικόν¹⁶¹ ἀποσκο-

158. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1325A.

159. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1305B.

160. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1249BC.

161. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1288-1293.

πούσα εἰς τὴν πρόληψιν πάσης εἰδωλολατρικῆς διαθέσεως καὶ ἐκδηλώσεως ἐν τῇ ζωῇ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις τοσοῦτον εὐόλισθος ὑπῆρχεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν¹⁶². "Ὅπως δὲ ὁ σοφὸς ἰατρὸς δὲν παρέχει πάντοτε καὶ εἰς πάντας τὸ αὐτὸ φάρμακον, ἀλλ' ἄλλοτε καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλο καὶ δὴ καὶ ἀναλόγως τῶν νοσημάτων καὶ τῆς κράσεως τῶν ἀσθενούντων καὶ τῶν ἐποχῶν, οὕτω καὶ ὁ ἀριστος τῶν ψυχῶν ἰατρός, τοῖς ἔτι νηπίοις, καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρείαν νόσον, καὶ τὰ εἰδωλα θεοῦς ἡγουμένοις, καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσιν, καὶ ἀθετοῦσι τὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν, καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν, ἀπηγόρευσε τοῦτο ποιεῖν»¹⁶³.

"Ὅτι δὲ ἡ ἀπαγορευτικὴ διάταξις τῆς Παλ. Διαθήκης (Ἐξόδ. 20,4) εἶχε παιδαγωγικὴν μόνον σημασίαν, οὐδαμῶς ἀναφερομένη εἰς τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὡς αὕτη ἐνασκεῖται ἰδίως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καταφαίνεται ἐκ τῆς κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοῦ κατασκευῆς χειροτεύκτων, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο ἰκανῶς ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τιμώμενα καὶ προσκυνούμενα ὑπ' αὐτοῦ. Τὰ χειρότευκτα ταῦτα, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν διεξοδικῶς ἐν τοῖς πρόσθεν, οὐδόλως ἀντίκεινται πρὸς τὸν διαγορευόμενον νόμον «οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα...» (Ἐξόδ. 20,4), καθ' ὅσον ἡ ἀπαγορευτικὴ διάταξις εἶχε προστατευτικὴν μόνον σημασίαν, ἡ δὲ ἰσχὺς αὐτῆς ἦτο τοπικὴ καὶ καιρικὴ. Ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα ὑπάρχει σαφὴς ἡ ἐπίγνωσις τῶν ὁρίων τῶν διαχωριζόντων τὰ κτίσματα ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ αὐτῶν, διακρατεῖται δὲ σαφὲς καὶ ἀναντίρρητον τὸ δόγμα τῶν ἁγίων, μὰ τοιαύτη νομικὴ ἀπαγορεύσις οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν καὶ ἀναφορὰν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὴν τιμητικὴν καὶ κατὰ σχέσιν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων.

10. Τὸ ἀπερίγραπτον τῆς θείας φύσεως, ὡς ἀτίμιον τῆς ἀπαγορευτικῆς διατάξεως τῆς Παλ. Διαθήκης.

Ἡ ἀπαγορευτικὴ περὶ κατασκευῆς καὶ χρήσεως εἰκόνων διάταξις τῆς Παλ. Διαθήκης, παραλλήλως πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν σημασίαν αὐτῆς, εἶχε καὶ ἄλλην αἰτίαν ἀνάγουσαν εἰς τὴν διατύπωσιν αὐτῆς, ἧτοι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Θεός, παραμένων κεκρυμμένος καὶ ἄγνωστος πρὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Λόγου, δὲν παρεῖχεν οἰανδήποτε δυνατότητα ἐξεικονίσεως αὐτοῦ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τοῦτο δὲ στηριζόμενοι καὶ οἱ εἰκονομάχοι, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ὡς ἄπειρος καὶ ἀόρατος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξεικονισθῇ, διετύπων μερικῶς καὶ τὰ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐπιχειρήματα αὐτῶν. Ὁ Ἰωάννης ὁμοίως ὁ Δαμασκηνός

162. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1328B.

163. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1289AB.

νός εὐχερῶς ἀποκρούει αὐτούς. Βεβαίως ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ἀόρατος καὶ ὑπερβατικὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξεικονισθῆ εἶναι κατὰ πάντα ὀρθός: «Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου, καὶ ἀοράτου, καὶ ἀύλου, καὶ μῆτε σχῆμα, μῆτε περιγραφὴν, μῆτε κατάληψιν ἔχοντος, ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα»¹⁶⁴. Ἡ ἀπόπειρα μάλιστα τοιαύτης ἐξεικονίσεως ἀποτελεῖ διὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα ἁμαρτίαν: «Εἰ μὲν γὰρ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν. Ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀσχημάτιστον εἰκονισθῆναι»¹⁶⁵.

Ἡ κατασκευὴ ὅμως καὶ χρῆσις τῶν εἰκόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐπὶ ἄλλης διαφόρου βάσεως. Οἱ Χριστιανοὶ οὐδαμῶς διατείνονται ὅτι εἰκονίζουσι τὴν ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἡ ἀπαγόρευσις τῆς Π. Διαθήκης ἔχει αἰώνιαν καὶ ἀναφαίρετον ἰσχύν. Ἄφ' ὅτου ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἀνέλαβε τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν καὶ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρώπων, οἱ Χριστιανοὶ δύνανται εὖ καὶ καλῶς καὶ χωρὶς νὰ προσκρούουν ἐν προκειμένῳ εἰς οἰανδήποτε ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, νὰ εἰκονίζωσι καὶ νὰ περιγράφωσι ἐξωτερικῶς τὴν ὀραθεῖσαν αὐτοῦ σάρκα: «Θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος, καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκί, καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος, δι' ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν, καὶ πάχος, καὶ σχῆμα, καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος, τούτου τὴν εἰκόνα ποιοῦντες, οὐ σφαλλόμεθα»^{165α}. Διὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα τὸ ἐν λόγῳ θέμα ἔχει ὑψίστην σοβαρότητα δι' ὃ καὶ ἀλλαχοῦ παρατηρεῖ: «Βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου! πῶς εἰκονισθήσεται τὸ ἀόρατον; Πῶς γραφήσεται τὸ ἄποσον, καὶ ἀμέγεθες, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀνείδεον; Πῶς χρωματουργηθήσεται τὸ ἀσώματον; Πῶς σχηματισθήσεται τὸ ἀσχημάτιστον; τί οὖν τὸ μυστικῶς μνησόμενον; δηλονότι, νῦν μὲν Θεὸν μὴ εἰκονίσῃς τὸν ἀόρατον· ὅταν δὲ ἴδῃς διὰ σὲ γενόμενον ἄνθρωπον τὸν ἀσώματον, τότε ποιήσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα. Ὅταν ὀρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται, τότε εἰκονίσεις τὸ τοῦ ὀραθέντος ὁμοίωμα. Ὅτε ὁ ἄποσος καὶ ἀπήλικος καὶ ἀμεγέθης ὑπεροχῆ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, μορφὴν δούλου λαβὼν, ταύτη συσταλῆ πρὸς ποσότητά τε καὶ πηλικιότητα, καὶ χαρακτῆρα περιιθῆται σώματος, τότε ἐν πίναξί χάραττέ τε καὶ ἀνατίθει πρὸς θεωρίαν τὸν ὀραθῆναι καταδεξάμενον, χάραττε τούτου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν, τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, τὴν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισιν, τὴν ἐν Θαβὼρ μεταμόρφωσιν, τὰ πάθη τὰ τῆς ἀπαθείας πρόξενα, τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐνεργείας σύμβολα, δι' ἐνεργείας σαρκὸς ἀποτελούμενα, τοῦ Σωτῆρος τὴν σωτήριον ταφήν, τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν· πάντα γράφε, καὶ λόγῳ, καὶ χρώμασιν, ἐν τε βίβλοις καὶ πίναξιν»¹⁶⁶.

164. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας II, M.P.Gr. 94, 1289BC.

165. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1288A.

165α. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1288AB.

166. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1328CD-1329A.

11. Ἡ ἐν Χριστῷ θέωσις τῆς φύσεως καὶ τῶν ἁγίων, λόγος ἀποχρῶν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀπεικονίσεως αὐτῶν.

Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ δὲν ἡγείροντο νοοὶ ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων, οὔτε ἐωρτάζετο ὁ θάνατος τῶν δικαίων, ὁ δὲ ἀπτόμενος νεκροῦ ἐλογίζετο ἀκάθαρτος¹⁶⁷. Ταῦτα πάντα συνέβαινον, διότι ἢ εἰς τὴν ἁμαρτίαν παραπεσοῦσα φύσις ἐτέλει ὑπὸ κατάραν¹⁶⁸ καὶ ἦτο ὑπήκοος τῇ φθορᾷ. Ἀφ' ὅτου ὁμοῦς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀνθρωπος γεγωνός, συνανέμειξεν, ὡς τι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον φάρμακον, τὴν θείαν φύσιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ, ἢ τελευταία αὐτῇ ὄντως ἡγιάσθη. Διὰ ταῦτα, ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ τῶν δικαίων θάνατος πανηγυρίζεται, νοοὶ δ' ἐγείρονται ἐπ' ὀνόματι καὶ πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων, τὰ ἱερά λείψανα τῶν ὁποίων, φέροντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, εἶναι καθαρὰ καὶ ἄμωμα, πηγὴ ζωῆς καὶ ἰαμάτων εἰς τοὺς ἐν πίστει καὶ εὐλαβείᾳ ἀπτομένους τούτων. Οἱ ἅγιοι, ὡς θεωμένοι ἐν Κυρίῳ, ὡς ἢ πνευματικὴ δορυφορία τοῦ δεδοξασμένου Χριστοῦ καὶ ὡς πεπληρωμένοι Πνεύματος ἁγίου, εἶναι τίμιοι καὶ δεδοξασμένοι ἐν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἐξεικόνισις τούτων καὶ ἡ τιμητικὴ προσκύνησις τῶν ἁγίων εἰκονισμάτων αὐτῶν, εἶναι δόξα καὶ τιμὴ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς ἁγίους, ἀνακλωμένη καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἰς τὸν δεδοξασμένον Κύριον αὐτῶν. Περὶ τούτων ὁμοῦς ἀπάντων ἐγένετο ἡδὴ λόγος ἱκανὸς ἐν τοῖς πρόσθεν.

12. Ἡ κατασκευὴ καὶ χρῆσις τῶν εἰκόνων, ἀνάγκη τῆς ὑλικῆς καὶ αἰσθητῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.

Κατὰ τοὺς εἰκονομάχους οἱ Χριστιανοὶ μόνον νοερῶς δύνανται νὰ προσεγγίζωσι τὸν Θεόν. Οἰαδήποτε χρῆσις αἰσθητῶν εἰκόνων ἐν τῇ ἀναβάσει πρὸς τὸ θεῖον ἀπέδει κατ' αὐτοὺς πρὸς τὸν νοερὸν χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ἐναντίον τῆς ἰδέας ταύτης ἐπιτίθεται δριμύτατα ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Κατ' αὐτὸν ἡ εἰκὼν εἶναι ἔσοπτρον καὶ αἰνίγμα, ἀρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι. Πᾶσα δὲ τοῦ νοῦ ἐργώδης προσπάθεια ἀδυνατεῖ ἐκβῆναι τὰ σωματικά¹⁶⁹. Ὁ νοῦς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν ὑπερβάσεως τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων καὶ ἀναγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν νοεράν σφαῖραν τῆς καθαρᾶς θεωρίας. Εἰρωνευόμενος ἐν προκειμένῳ τὸν εἰκονομάχον ὁ ἱερός Δαμασκηνός παρατηρεῖ: «Σὺ μὲν, ὡς τυχόν, ὑψηλὸς τε, καὶ ἄυλος, καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα γενόμενος, καὶ οἷον ἄσαρκος, καταπτύεις πᾶν τὸ δρώμενον· ἀλλ' ἐγώ, ἐπεὶ ἀνθρωπὸς εἶμι, καὶ σῶμα περιέκει-

167. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας I, M.P.Gr. 94, 1253A.

168. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1332C.

169. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1320C.

μαι, ποθῶ καὶ σωματικῶς ὀμιλεῖν, καὶ ὄρα· τὰ ἄγια· συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι ὁ ὑψηλός, ἵνα σου τηρήσης τὸ ὑψηλόν»¹⁷⁰. “Ὅπως δ’ οἱ ἀπόστολοι εἶδον τὸν Κύριον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τοὺς δ’ ἀποστόλους εἶδον ἕτεροι καὶ τούτους ἄλλοι οὕτω καὶ ὁ Χριστιανὸς ποθεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἐπεὶ διπλοῦς ἔκτισται¹⁷¹. Ἐκ τῆς αἰσθητῆς ταύτης θεᾶς τοῦ Κυρίου ἀπορρέει ψυχικὴ σωτηρία διὰ τὸν ἄνθρωπον: «Εἶδον εἶδος Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ»¹⁷².

13. Ἡ ἀναγωγικὴ σημασία τῆς εἰκόνας.

Συνημμένως πρὸς τ’ ἀνωτέρω ὁ ἱερός Πατὴρ ἐξαίρει καὶ τὴν ἀναγωγικὴν σημασίαν τῆς εἰκόνας. Ἐφ’ ὅσον ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ ν’ ἀποχωρισθῇ τοῦ σώματος καὶ νὰ ἔλθῃ ἀφ’ ἑαυτοῦ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς καθαρᾶς θεωρίας, εἶναι ἐπόμενον νὰ ἐπικουρῆται οὗτος σχετικῶς ὑπὸ πραγμάτων αἰσθητῶν, ὑπὸ τύπων καὶ συμβόλων καὶ σχημάτων ἐχόντων ἀναγωγικὴν δύναμιν καὶ ἰσχύν. Σχετικῶς ὁ ἱερός Πατὴρ παρατηρεῖ: «Οὕτως καὶ διὰ γραφῆς εἰκόνων θεωροῦμεν τὸ ἐκτύπωμα τοῦ σωματικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καὶ τῶν θαυμάτων καὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ... Θεωροῦντες δὲ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἐννοοῦμεν ὡς δυνατὸν καὶ τὴν δόξαν τῆς θεότητος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοὶ ἐσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ’ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά. Ὡσπερ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὡσὶ σωματικοῖς, καὶ νοοῦμεν τὰ πνευματικά, οὕτω διὰ σωματικῆς θεωρίας ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Διὰ τοῦτο σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ βάπτισμα διπλοῦν, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ ἡ ψαλμωδία, πάντα διπλᾶ, σωματικά καὶ πνευματικά, καὶ φῶτα καὶ θυμίαματα»¹⁷³. Ἀλλαχοῦ δέ, ἐπεξηγῶν τὸν ἀναγωγικὸν χαρακτῆρα τῆς εἰκόνας γράφει: «Πᾶσα εἰκὼν ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου ἐστὶ καὶ δεικτικὴ. Οἶόν τι λέγω· Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τοῦ ἀοράτου γυμνὴν ἔχει τὴν γνῶσιν, σώματι καλυπτομένης τῆς ψυχῆς, οὔτε τῶν μετ’ αὐτὸν ἐσομένων, οὔτε τῶν τόπων διεστηκότων καὶ ἀπεχόντων, ὡς τόπων καὶ χρόνων περιγραφόμενος, πρὸς ὁδηγίαν γνώσεως, καὶ φανέρωσιν, καὶ δημοσίευσιν τῶν κεκρυμμένων, ἐπενοήθη ἡ εἰκὼν»¹⁷⁴.

170. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας I, M.P.Gr. 94, 1264C.

171. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1264BC.

172. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1256A.

173. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1336AB.

174. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1337BC.

14. Παιδαγωγική, διδακτική και ὑπομνηστική
σημασία τῆς εἰκόνας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀναγωγικὴν σημασίαν αὐτῆς ἡ εἰκὼν φέρει καὶ ἄλλην σημασίαν, ἥτοι παιδαγωγικὴν, διδακτικὴν καὶ ἀναμνηστικὴν. Δι' αὐτῆς (τῆς εἰκόνας) καθαγιάζονται αἱ φυσικαὶ αἰσθήσεις τῶν ἀνθρώπων, διδάσκονται καὶ παιδαγωγοῦνται οἱ ἀγράμματοι, ὑπομνηματίζονται δὲ καὶ ἱστοροῦνται ὑπερφυεῖς τῆς πίστεως ἀλήθειαι καὶ θαυμαστά γεγονότα: «Καὶ αἰσθητῶς μὲν τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα προτίθεμεν ἀπανταχῇ, καὶ τὴν πρώτην ἀγιαζόμεθα· πρώτη γὰρ αἰσθήσεων, ἡ ἄρασις· ὡσπερ καὶ τοῖς λόγοις, τὴν ἀκοήν· ὑπόμνημα γὰρ ἐστὶν ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τοῖς γράμμασι μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο καὶ τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὀράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ αὐτῇ ἐνούμεθα. Διὰ τοῦτο προσέταξεν ὁ Θεὸς γενέσθαι κιβωτὸν ἐξ ξύλων ἀσῆπτων, καὶ καταχρυσῶσαι αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ ἐνθεῖναι τὰς πλάκας, καὶ τὴν ῥάβδον, καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσοῦν, ἔχουσαν τὸ μάννα πρὸς ὑπόμνησιν τῶν γεγονότων, καὶ προτύπων τῶν μελλόντων. Καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταῦτα εἰκόνας, διαπρυσίους τε κήρυκας; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πλαγίων ἔκειτο τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ κατενώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, πρὸς ἃ ἀποβλέποντες, τῷ δι' αὐτῶν ἐνεργήσαντι Θεῷ προσέφερον τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν. Δῆλον ὡς οὐχ ὡς αὐτοῖς λατρεύοντες, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰς ὑπόμνησιν τῶν θαυμάτων ἀγόμενοι, καὶ τῷ τερατουργῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν νέμοντες. Εἰκόνας γὰρ ἦσαν πρὸς ὑπόμνησιν κείμεναι, οὐχ ὡς θεοί, ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας ὑπόμνησιν ἄγουσαι»¹⁷⁵. Ἡ εἰκὼν εἶναι θρίαμβος καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων, καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων δαιμόνων¹⁷⁶. Ἡ εἰκὼν ἐπενοήθη πρὸς ὠφέλειαν καὶ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν, ὅπως στηλιτευομένων καὶ θριαμβευομένων τῶν πραγμάτων, διαγνώμεν τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὰ μὲν καλὰ ποθήσωμεν καὶ ζηλώσωμεν, τὰ δὲ ἐναντία, ἥτοι τὰ κακὰ, ἀποστραφῶμεν καὶ μισήσωμεν¹⁷⁷.

15. Ἴσχυς καὶ δύναμις τῆς εἰκόνας.

Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχύς τῶν εἰκόνων προέρχεται τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀμεσωτάτης μυστικῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ ἐν αὐταῖς εἰκονιζόμενα πρόσωπα τῶν ἁγίων, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς φύσεως τῆς ὕλης, ἥτις πόρρω ἀπέχουσα τοῦ νὰ εἶναι κακῆ, ὡς μηχανικῶς ἐπίστευον οἱ εἰκονομάχοι, δύναται νὰ εἶναι φορεὺς θεῶν

175. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας I, M.P.Gr., 94, 1248CD.

176. Λόγος ἀπολογητικὸς ... II, M.P.Gr. 94, 1296B.

177. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1337C.

καὶ ἀοράτων ἐνεργειῶν, κυρίως δὲ τῆς λυτρωτικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ὡς πολλάκις ἐσημειώθη, οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, ὡς τεθεωμένοι ἐν Χριστῷ, ἦσαν πεπληρωμένοι Πνεύματος ἁγίου, ὅπερ οὐδαμῶς ἐγκατέλειψεν αὐτοὺς ἐν τε τῇ ζωῇ καὶ τῷ θανάτῳ. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἁγίων, ἡ ζωηφόρος ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐξηκολούθησε παραμένουσα ἐν τε ταῖς ὁσίαις καὶ δικαίαις ψυχαῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς σώμασι τούτων τοῖς ἀποκειμένους νεκροῖς ἐν τοῖς τάφοις. Τὰ ἱερὰ ἰδίᾳ λείψανα τῶν ἁγίων, ἐν οἷς ἀνεκφοιτήτως ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἡ ζωοποιὸς ἐνέργεια τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἔχουσι μὲν ζωὴν θεῖαν ἐν ἑαυτοῖς, εἶναι δ' ἐν ταυτῷ καὶ ζωῆς παρεκτικὰ εἰς τοὺς ἐν πίστει πρὸς αὐτὰ προσιόντας καὶ ἐν εὐλαβείᾳ ψυχῆς τούτων ἀπτομένους¹⁷⁸. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ διὰ τὰς ἁγίας εἰκόνας: «Οἱ γὰρ ἅγιοι καὶ ζῶντες πεπληρωμένοι ἦσαν Πνεύματος ἁγίου, καὶ τελευτησάντων αὐτῶν, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνεκφοιτήτως ἔνεστι καὶ ταῖς ψυχαῖς, καὶ τοῖς σώμασιν ἐν τοῖς τάφοις, καὶ τοῖς χαρακτῆρσι, καὶ τὰς ἀγίαις εἰκόσιν αὐτῶν, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ»¹⁷⁹. Ἐτέρωθεν αἱ ἱερὰ εἰκόνες τῶν ἁγίων συμμερίζονται τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ θεῖαν ἐνέργειαν, ὧν μετέχουσι καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐξ ὕλης εἰργασμένα καὶ τῇ σωτηρίῳ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένα: «Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα σέβω, καὶ προσκυνῶ, καὶ πάντα ναὸν Θεοῦ ἅγιον, καὶ πᾶν ἐφ' ᾧ Θεὸς ὀνομάζεται· οὐ διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν, ἀλλ' ὅτι θεῖας ἐνεργείας εἰσὶ δοχεῖα, καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς ἠὺδῶκεν ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάσασθαι. Καὶ ἀγγέλους γάρ, καὶ ἀνθρώπους, καὶ πᾶσαν ὕλην τῆς θεῖας ἐνεργείας μέτοχον, καὶ διακονησαμένην τὴν σωτηρίαν μου, σέβω καὶ προσκυνῶ διὰ τὴν θεῖαν ἐνέργειαν»¹⁸⁰.

Ἐκ τούτων λοιπὸν ἀπάντων προέρχεται ἡ ζωοποιὸς δύναμις τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων. Κατὰ ταῦτα, ὄν τρόπον, ἡ σκιὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τὰ σουδάρια καὶ τὰ συμκίνηθια τῇ δυνάμει τοῦ ὑψίστου Θεοῦ σκιαζόμενα, ἐφυγάδευον δαίμονας, οὕτω καὶ ἡ σκιὰ καὶ αἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων, πλήρεις δυνάμεως καὶ δόξης,¹⁸¹ ἀποδείκνυνται δαιμόνων ἐλάττειραι: «Δεδόικασι τοὺς ἁγίους οἱ δαίμονες, καὶ τὴν σκιὰν αὐτῶν δραπετεύουσι, σκιὰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ταύτην ποιῶ, ὡς δαιμόνων ἐλάττειραν»¹⁸². Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν ἄλλην παιδαγωγικὴν βοήθειαν καὶ τὴν ὠφέλειαν πρὸς σωτηρίαν¹⁸³, ἃς ἐμμέσως παρέχουσιν αἱ ἱερὰ εἰκόνες εἰς τοὺς εὐλαβεῖς χριστιανούς, αὐταὶ παρέχουσιν ἀμέσως καὶ θεῖαν

178. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθ. Πίστewος IV, M.P.Gr. 94, 1165A.

179. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας I, M.P.Gr. 94, 1249CD.

180. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1353B.

181. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1256A.

182. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1264A.

183. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1337C.

ἐνέργειαν εἰς τοὺς πίστει καὶ καθαρῶ συνειδῶτι προσερχομένους εἰς αὐτάς: «Ὅρατε πόση ἰσχὺς καὶ ποία θεία ἐνέργεια τοῖς πίστει καὶ καθαρῶ συνειδῶτι προσιοῦσι ταῖς τῶν ἁγίων εἰκόσι, δίδονται»¹⁸⁴.

16. Αἱ ἱεραὶ εἰκόνας ἀρχαία τῆς Ἐκκλησίας
παράδοσις.

Οἱ ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀπτόητοι καὶ θαρραλέοι ἀγῶνες τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὡς ἀφετηρίαν αὐτῶν εἶχον τὴν σταθερὰν πεποιθήσιν τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς, ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπετέλει ἀρχαίαν καὶ σταθερὰν παράδοσιν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ ἀκάματοι ἀγῶνες αὐτοῦ ἦσαν κατ' οὐσίαν ἀγῶνες ὑπὲρ διαφυλάξεως τῆς ἱερᾶς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας: «Οὐ γὰρ μικρὸν τὸ μικρὸν, ὅταν εἰς μέγα ἐκφέρῃ, ὅπου γε οὐδὲ σμικρὸν τὸ παρεγγάραγμα, ἄνω κεκρατηκυῖαν Ἐκκλησίαν ἀνατραπήναι παράδοσιν, οἷα κατεγνωσμένων τῶν προκαθηγησαμένων ἡμᾶς, ὧν ἐχρῆν ἀναθεωροῦντας τὴν ἀναστροφὴν, μιμεῖσθαι τὴν πίστιν»¹⁸⁵. Ἡ εἰκονομαχία κατ' αὐτὸν ἀπετέλει καινοφανῆ πίστιν, οἰονεὶ κατεγνωσμένης τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων παραδόσεως: «Μὴ καταδεξώμεθα νέαν πίστιν μαθεῖν, ὡς κατεγνωσμένης τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων παραδόσεως... Προσκυνοῦμεν οὖν ταῖς εἰκόσιν, οὐ τῇ ὕλῃ προσφέροντες τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἐν αὐτοῖς εἰκονιζομένοις»¹⁸⁶. Μετ' ἐνθέου δὲ ζήλου καὶ πάθους ἱεροῦ προτρέπεται τοὺς εὐλαβεῖς χριστιανούς, ὅπως κρατῶσι τὴν περὶ εἰκόνων παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλίνωσιν ἀπὸ πάσης ἐν τῇ πίστει καινοτομίας καὶ ἀπὸ παντὸς νεωτερισμοῦ: «Διό, ἀδελφοί, στῶμεν ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, καὶ τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας, μὴ μεταίροντες ὄρια, ἀ ἔθεντο οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν· μὴ διδόντες τόπον τοῖς βουλομένοις καινοτομεῖν, καὶ καταλύειν τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰ γὰρ δοθῇ ἄδεια παντὶ βουλομένῳ, κατὰ μικρὸν ἕλον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καταλυθήσεται. Μὴ, ἀδελφοί, μὴ, τέκνα φιλόχριστα τῆς Ἐκκλησίας, μὴ καταισχύνητε τὴν μητέρα ὑμῶν· μὴ καθέλγητε τὸν κόσμον αὐτῆς. Δέξασθε αὐτὴν δι' ἐμοῦ πρεσβεύουσιν»¹⁸⁷.

Κατὰ τὸν ἱερὸν Δαμασκηνόν, τέλος, ἡ εἰκονομαχία δὲν πλήττει ἀπλῶς ἱερὰν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι αὐτόχρομα εἰσήγησις τοῦ δαίμονος, τοῦ φθονεροῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ καὶ πολεμίου τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων: «Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος δαίμων,

184. Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας III, M.P.Gr. 94, 1356C.

185. Λόγος ἀπολογητικὸς ... I, M.P.Gr. 94, 1233B.

186. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1357C.

187. Λόγος ἀπολογητικὸς ... III, M.P.Gr. 94, 1356CD.

καὶ φθαρτῶν ἀνθρώπων, καὶ πετεινῶν, καὶ κνωδάλων, καὶ ἐρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν, καὶ ταῦταις ὡς θεοῖς προσκυνεῖν, οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πολλάκις πλανήσας, νῦν εἰρηνεύουσιν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν συνταράξαι σπουδάζει, διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δολίας, λόγοις θείοις τὴν κακίαν παραρτῶν, καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον καὶ σκοτεινὸν εἶδος ἐπι-καλύπτειν πειρώμενος, καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀστηρίκτων σαλεύειν ἐκ τῆς ἀλη-θοῦς καὶ πατροπαραδότου συνηθείας. Ἀνέστησαν γάρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν, καὶ δόξαν, καὶ θαῦμα, καὶ ζῆλον, τὰ τοῦ Χριστοῦ σωτήρια θαύματα, καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ διαβό-λου. Καὶ τίς ἔχων γινῶσιν θείαν καὶ σύνεσιν πνευματικὴν, οὐκ ἐπιγινώσκει, ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; Οὐ θέλει γὰρ τὴν ἤτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐ-τοῦ δημοσιεύεσθαι, οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγρα-πτον γίνεσθαι»¹⁸⁸.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ τὰ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων δι-δάγματα τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἐπιλεγόμενα

Περάναντες τὴν μετὰ χειρας βραχυτάτην ἔκθεσιν ἡμῶν, ἔχομεν νὰ πα-ρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα:

1) Ἡ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων διδασκαλία προσιδιάζει ἀπολύτως εἰς τὸ δόγμα, τὴν πίστιν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνα-τολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Δύσιν αἱ ἱεραὶ εἰκόνες ἐμελετήθησαν πάντοτε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν σημασίας. Ἡ χαρισματικὴ ὄψις τῶν εἰκό-νων, ἡ μυστικὴ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα τῶν ἁγίων, τὸ

188. Λόγος ἀπολογητικὸς ... ΠΙ, Μ.Ρ.Γρ. 94, 1285CD-1288A. Βλ. καὶ Λόγον ... ΠΙ, Μ.Ρ.Γρ. 94, 1320CD-1321A: «Ὡ ἀπὸ σοῦ, φθονερὲ διάβολε· φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ Δεσπότη ἡμῶν ὁμοίωμα, καὶ δι' αὐτοῦ ἁγιασθῆναι· καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν, καὶ θεωρεῖν αὐτοῦ τὰ θαύματα, καὶ ἐπιγινώσκειν, καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θεότητος δύναμιν. Φθονεῖς τοῖς ἁγίοις τῆς παρὰ Θεοῦ δεδομένης αὐ-τοῖς τιμῆς. Οὐ θέλεις ὄρᾶν ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον, καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. Οὐ φέρεις τὴν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς πίστεως προσγενομένην ἡμῖν σωματικὴν τε καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. Οὐ πειθόμεθά σοι, δαίμον φθονερὲ καὶ μισάνθρωπε. Ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλώσσαι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, πρεσβύτει, νεανίσκοι, καὶ νή-πια, τὸ ἔθνος Χριστιανῶν τὸ ἅγιον· εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ ἁγία κα-θολικὴ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ἀποστόλων, Πατέρων τε, καὶ συνόδων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν διε-φύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ· μὴ δέξησθε τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφρα, ὡς ἐδέξατο Εὐα, καὶ ἐτρόγησε θάνατον. Κἂν ἀγγέλως, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, κλεί-σατε τὰς ἀκοάς· ὁκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος Ἀπόστολος, Ἀνάθεμα ἔστω, ἐκδεχό-μενος τὴν δόρθωσιν».

πνευματικὸν ἰδεῶδες τῆς Ὁρθοδοξίας τὸ συμπυκνούμενον εἰς τὰ περὶ θεώσεως τῆς φύσεως διδάγματα αὐτῆς καὶ ἀνακλῶμενον θαυμασίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εἰκονίσμασι τῶν ἁγίων κατέλιπον τὴν δυτικὴν εὐσέβειαν καὶ θεολογίαν παντελῶς ἀδιάφορον καὶ ἀνεπηρέαστον.

2) Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ θεώσεως τῆς φύσεως διδάγματα προσιδιάζουσι ἐξόχως εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν φύσιν ἢ Ὁρθοδοξία μελετᾷ πάντοτε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας μεταμορφώσεως. Ἡ τε κοσμολογία καὶ ἡ ἀνθρωπολογία αὐτῆς εἶναι ἐξόχως αἰσιόδοξοι. Οὐδεμίαν περιοχὴ τοῦ ὄντος θὰ παραμείνῃ ἐκτὸς τοῦ θεοποιητικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ὡς καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν φυσικοῦ κόσμου εἶναι ἢ ἀνακαίνισις, ἢ μεταστοιχείωσις, ἢ ἀφθαρσία. Ἡ λαμπρῶν τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἄρρητον φῶς τῆς μακαρίας δόξης τοῦ Θεοῦ προώριται, ὅπως καταυγάζωσιν ἕσασι τὰ σύμπαντα¹.

3) Ἡ διῆρικὴ τῶν ὄντων ἐκδοχὴ, ὡς ταύτην ἐδίδαξαν τὰ ἀρχαῖα θρησκευτικὰ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, εἶναι ἐντελῶς ξένη εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πνευματικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ ὕλη ἐν αὐτῇ εἶναι τιμία καὶ ἱερά. Δι' αὐτῆς ὁ Θεὸς ἐπέτελεσε τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ὑψοῦται καὶ ἀναβιβάζεται εἰς τὸν Θεόν. Εἰς τὴν ὀρθόδοξον λατρείαν ἢ ὕλη αὐτόχρημα μεταμορφοῦται καὶ ἁγιάζεται. Καθίσταται ἀγωγὸς τῆς χάριτος καὶ τῆς θείας ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Κέκτηται ἀναγωγικὴν δύναμιν καὶ ἰσχύιν. Καθίσταται σύμβολον μυστικῶν τῶν κεκρυμμένων καὶ ἀοράτων τῆς πίστεως ἀληθειῶν.

4) Ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ εὐρίσκει καθόλου τὸν πρέποντα αὐτῷ δυναμισμὸν. Καὶ τοῦτο προώριται, ὅπως κληρονομήσῃ τὴν ἄρρητον δόξαν καὶ τὸ μακάριον φῶς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θεώσεως τῆς φύσεως. Αὕτη (ἢ θέωσις), καταβληθεῖσα ἀφράστως καὶ ἀπερινοήτως ἐν τῇ ὑποστατικῇ ἐνώσει τῶν φύσεων ἐν τῷ Σωτῆρι, περιπτύσσεται ὀλόκληρον τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸ σῶμα δὲν εἶναι τὸ σκοτεινὸν δεσμοπῆριον τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ὁμόζυγον αὐτῇ καὶ ὁμόθεον, τὸ δοχεῖον τῆς θεωτικῆς ἐνεργείας τῆς Χάριτος. Τὰ λείψανα τῶν ἁγίων ἐν τοῖς τάφοις, εἶναι μαρτύρια τρανὰ τῆς θεωτικῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος ἐν τοῖς σώμασι τῶν δικαίων. Ἐν αὐτοῖς διαφαίνεται ἢ ἀφθαρτος φλόξ ἢ διεμपुरίζουσα τὰ σεπτὰ σκηνώματα τῶν ἐν πίστει καὶ εὐσεβείᾳ τετελειωμένων.

5) Καὶ εἰς αὐτὰ εἰσέτι τὰ περὶ κακοῦ διδάγματα ἐνίων ἐκ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐνυπάρχει ἢ αὐτῇ ὄντολογικὴ καὶ φυσικὴ αἰσιο-

1. Ἐξαιρέσει βεβαίως τῆς κολάσεως.

δοξία. Τὸ κακὸν δὲν εἶναι ὄν, οὔτε οὐσία τις ἐνυπάρχουσα εἰς τὰ ὄντα, οὔτε εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, οὔτε προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀπλοῦν συμβεβηκὸς καὶ παρυπόστασις. Εἶναι ἀπουσία καὶ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ. Βεβαίως τὰ διδάγματα ταῦτα, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ οικείῳ τόπῳ τῆς μελέτης ἡμῶν, καθ' ὅσον παρουσιάζουσι τάσιν ἀποδυναμώσεως τῆς ἐννοίας τοῦ κακοῦ, εἶναι ἐπικίνδυνα, μεταπίπτουσι δὲ εἰς αἵρεσιν, ὅταν ἀποκαταλήγωσιν εἰς τὰ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων διδάγματα. Δι' ὃ καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ παρέμειναν ταῦτα ὡς ἀπλῆ θεολογικὴ τάσις, μὴ εὐρόντα καθολικὸν κῦρος καὶ ἰσχύν.

6) Τὰ ἰδιαιτέρα ταῦτα γνωρίσματα τῆς Ὁρθοδοξίας συναπαρτίζουσιν ἐν μέρει καὶ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῆς φυσιογνωμίαν. Καὶ ἐν τούτῳ διαφοροποιεῖται αὕτη ἀπὸ πάσης ἄλλης μορφῆς τοῦ ἐν τῇ Δύσει Χριστιανισμοῦ. Τόσον ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς, ὅσον καὶ αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες τῆς Διαμαρτυρήσεως, εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωσι τὸ συγκλονιστικὸν πνευματικὸν βίωμα τῆς θεώσεως, τὸ συνέχον ἀσφυκτικῶς καὶ διεμποτίζον τὴν οὐρανοδρόμον ὑπόστασιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀρκεῖ ν' ἀναμνησθῇ τις πόσον ἀποκρουστικὸν τυγχάνει τὸ δόγμα τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν Εἰκότων αὐτῶν εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, διὰ τὰ ἴδη καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀβυσσαλέαν ἀπόστασιν τὴν διαχωρίζουσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

7) Ὁ ἱερός Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀνεδείχθη ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγωνιστὴς καὶ πρόμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας. Φερέφωνον πιστὸν τῆς ἱεῤῥας Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, συνέλαβε τὸ ὅλον ζήτημα τῶν εἰκόνων εἰς τὴν βαθυτέραν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ ἐτοποθέτησε τοῦτο ἐπὶ τῶν πραγματικῶν βάσεων αὐτοῦ. Ἐνεῖδε καὶ ἐστάθμισε ὀρθῶς τὸν μέγιστον κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν ἡ Ὁρθοδοξία ἐκ τῆς αἰρετικῆς λαίλαπος τῆς Εἰκονομαχίας. Ἐφοβήθη μεγάλως τὴν αἵρεσιν καὶ ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον αὐτῷ νὰ ὁμιλήσῃ. Καὶ ὁμίλησεν. Ἡ ὁμιλία δ' αὐτοῦ κατέστη οὐρανομήκης κραυγὴ, πλῆξασα καιρῶς τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν πλάνην. Ἡ φαινή φυσιογνωμία τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς, καταστάσα σύμβολον ὀρθοδόξου συνειδήσεως καὶ ἀγωνιστικότητος, ἀποτελεῖ καὶ δι' ἡμᾶς σήμερον, εἰς καιροὺς δυσχειμέρους καὶ χαλεποὺς διὰ τὸ θεόσωστον σκάφος τῆς γεραρᾶς ἡμῶν μητρὸς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, παράδειγμα ἀξιόζηλον πρὸς μίμησιν καὶ φωτεινόν.